

С.55–62; Стахів М. Над берегом пропасті. Коротка історія українського політичного руху в новітні часи. – Львів: Самоосвіта, 1937. – Ч.1. – 62 с.; Феденко П. Український громадський рух у ХХ ст. – Падеброди: УГА, 1934. – 171 с.; Буцєвицький В. Чи пройдено непройдені шляхи: еволюція політичної думки в Східній Галичині (XIX ст.) // Віче. – 1995. – №6. – С.123–135.

² Грох М. Старий націоналізм чи нові національні рухи? // Етнонаціональний розвиток України: терміни, визначення, персоналії. – К., 1993. – С.493–497.

³ Бачинський Ю. Україна ірредента. 2-е вид. – Львів: НТМ, 1900. – 185 с.

⁴ Барвінський О. Коротка історія українського народу. – Тернопіль: Редакційно-видав. відділ управління. Репринтне, 1991. – 35 с.

⁵ Грабович Г. До питання про критичне самоусвідомлення в українській думці XIX ст.: Шевченко, Куліш, Драгоманов // Сучасність. – 1996. – №12. – С.90–95.

⁶ Армстронг Дж. Український націоналізм // Зустріч. – 1991. – №2. – С.111–122.

⁷ Зайцев О. Націоналізм і національна демократія; витоки конфлікту // Сучасність. – 1993. – №2. – С.70–77.

Людмила ПАВЕЛКО
Ніна ЗАГРЕБЕЛЬНА
Київ

КУЛЬТУРНІ ЗВ'ЯЗКИ УКРАЇНИ І ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ в 20–30-х рр. ХХ ст.

Дружба українського, чеського й словацького народів бере початок ще за часів Київської Русі й Великоморавської держави. Дослідження пам'яток старовини незаперечно доводять, що їхні економічні, політичні й культурні зв'язки мають багатовікову історію, що дружба їх пройшла через суворі випробування і ніколи не затьмарювалася ворожнечею чи взаємною неприязню.

Події першої світової війни сколихнули чеський і словацький народи, були поштовхом для розгортання боротьби за національне визволення, за об'єднання їх в єдиній державі, що відповідала віковим бажанням братніх чеського і словацького народів, згуртувало їх у спільній боротьбі за визволення від експлуатації. 28 жовтня 1918 р. на руїнах Австро-Угорської Габсбурзької монархії в результаті боротьби чеського й словацького народів утворилася самостійна Чехословацька республіка.

Багато чеських і словацьких військовополонених, яких революційні події захопили на російській землі, взяло активну участь у боротьбі проти іноземної інтервенції. У роки інтервенції робітничий клас Чехословаччини показав зразок пролетарської солідарності, виступив проти перевезення через територію Чехословаччини озброєння.¹

Буржуазний уряд Чехословаччини під тиском трудящих мас змушений був піти на налагодження зв'язків з молодією радянською державою. Проте в 1918–1920 рр. українсько-чехословацькі зв'язки, зокрема культурні, мали значною мірою епізодичний характер.² Це пояснювалось рядом причин, однією з яких була реакційна політика, яку проводив уряд буржуазної Чехословаччини. В той час, як чехословацька буржуазія орієнтувалась на союз із Заходом, трудящі чехи і словаки, об'єднані традиціями дружби, дивились на Схід. Про це влучно підкреслював Ю. Фучік: «Чеська буржуазія віддає душу і тіло Заходу, а чеський народ – Сходу не тому, що там германці або романці, а тут слов'яни, а тому, що там, на Заході, поки що тримається капіталістичний лад, а тут, на Сході, народ уже сам по-своєму і в своїх інтересах розв'язує свою долю».³

У 20-х роках наукова і літературна громадськість України цікавиться культурним життям Чехословаччини. У журналах, що виходили в Україні, – «Червоний шлях», «Життя і революція», «Плуг» та ін. у 1923 році друкувалися твори чехословацьких письменників і поетів, статті про чеську і словацьку літературу. Ознайомлюючись з демократичною культурою чеського й словацького народів, на сторінках журналів пропагувались успіхи української культури, її багатотисячолетня спадщина.

У зміцненні культурних зв'язків з Чехословаччиною велика заслуга належить українському поету С. Масляку, який у 1924 р. змушений був емігрувати з Галичини до Чехословаччини. Там він зустрів дружню допомогу з боку Ю. Фучіка, Й. Гори, І. Ольбрахта, І. Волькера та ін. С. Масляк на сторінках західноукраїнського журналу «Вікна» популяризував чехословацьку літературу, а чехословацький журнал «Творба», редагований Ю. Фучіком, друкував твори західноукраїнських письменників – С. Тудора, О. Гаврилюка та інших, інформував чехословацьку громадськість про життя населення Галичини.

Прогресивні громадські кола й наукові заклади Чехословаччини налагоджували регулярні зв'язки з громадськістю України, запрошували до Чехословаччини українських діячів науки й культури. У 1924 році Прагу відвідала делегація письменників «Червоного шляху» – П. Тичина, В. Поліщук.⁴

Чехословацька прогресивна громадськість виявляла великий інтерес до української літератури. Журнали «Нове Руско», «Гост» у 1925 році присвятили статті, окремі номери українській літературі. Про успіх української літератури в Чехословаччині свідчить, наприклад, заснування в Празі Товариства друзів української книги, яке в 1927 році видало першу збірку «Книголюб».⁵

Першою українською книгою, що вийшла в Чехословаччині чеською мовою, була збірка поезій П. Тичини «Вітер з України», видана в 1927 році. У 1928 році в Празі побував редактор журналу «Гарт» І. Микитенко. На початку 1929 року Харків і Київ відвідав редактор братіславського літературно-художнього журналу «Дав» («Маса») В. Клементіс, який зробив ряд доповідей про словацьку літературу та уклав угоду з Укрдержвидавком про видання збірника словацької літератури українською мовою.⁶

В цей час плідно працює відомий чехословацький скульптор М. Бринський, який створив багато творів на сюжети з української літератури. М. Бринський брав участь у конкурсах на проект пам'ятника І. Франку на Личаківському кладовищі у Львові та пам'ятника Т. Шевченку в Харкові.⁷

Велике значення для налагодження й розширення культурних зв'язків мала багатогранна і невтомна діяльність Зденека Неєдлого. У квітні 1923 р. з його ініціативи були зроблені перші кроки для створення Товариства культурного і економічного зближення з новою Росією. 18 жовтня 1924 року збори Товариства обрали оргкомітет, до якого увійшли З. Неєдлий, Б. Врбенський, О. Фішер, Я. Кратохвил. 1 листопада 1928 року «Літературна газета» (орган українських пролетарських письменників) писала, що потрібно розбити той лід, що існує у відносинах між Чехословаччиною і СРСР шляхом всебічної інформації. Вже 18 жовтня 1925 року до Москви прибуває делегація Товариства з метою «зібрати точну й повну інформацію про культурний і економічний стан СРСР та сприяти культурному й економічному зближенню». «До складу делегації, – писав секретар Товариства проф. Матезіус, – увійшли визначні спеціалісти..., їх цікавить право, театр, література».⁸

З 1925 року посилювався книгообмін між науковими закладами України і Чехословаччини. Київський і Харківський інститути народної освіти обмінювались книгами з університетом ім. Масарика. Українська книжкова палата проводила регулярний книгообмін з чехословацьким Бібліографічним інститутом. Музичні навчальні заклади Києва, Харкова, Одеси одержували музичну літературу з Чехословаччини.

У 30-ті роки на українських сценах були поставлені п'єси чехословацьких драматургів: у Києві за Я. Гашеком «Швейк», Одесі й Харкові – «Мати» К. Чапека. Значною подією в культурному житті Києва була постановка прем'єри Б. Сметани «Продана наречена». Текст переклали українською мовою І. Микитенко і М. Рильський. Працюючи над постановкою цієї опери, диригент оперного театру В. Йориш, режисер В. Манзій та художник О. Хвостенко-Хвостов вивчали матеріали в музеях Праги та в Чеському Національному театрі, здійснили поїздку по Чехії для ознайомлення з національними та етнографічними особливостями краю. На прем'єру до Києва приїхала делегація працівників культури Чехословаччини. Була домовленість про транслявання опери по радіо з Києва в Прагу.

Українські мистецькі заклади на прохання музичної секції Товариства культурного й економічного зближення з СРСР для концертів, організованих Товариством, надсилали збірки українських пісень, ноти камерних творів українських композиторів, грампластини української музики та народних пісень. Великою популярністю користувались концерти заслуженої капели «Думка», що неодноразово транслювались по чехословацькому радію.

Серед чехів популярністю користувались твори української драматургії. В 1936 році в Празькому Національному театрі було поставлено п'єсу О. Корнійчука «Платон Кречет», в 1937 році в театрі м. Брно – п'єси І. Кочерги «Годинникар і курка».

В умовах зростання фашистської воєнної загрози активізували свою діяльність демократичні міжнародні письменницькі організації захисту культури. Активну участь у них брали діячі культури України і Чехословаччини. У жовтні 1938 року письменники Чехословаччини звернулися з відозвою «До совісті всього людства», в якій затаврували мюнхенську змову як зраду справі миру і демократії. Українські діячі культури одними з перших заявили про свою солідарність з чехословацькими письменниками.

У 1939 році громадськість Чехословаччини широко відзначала 125-річчя від дня народження великого українського поета Т.Г. Шевченка. Коли 15 березня 1939 року в Прагу в'їжджали фашистські танки, на вулицях міста продавався журнал «Прага-Москва», присвячений 125-річчю великого Кобзаря, із сторінок якого палко лунали слова з «Єретика», що закликали волелюбних чехів і словаків до боротьби за незалежність і свободу.

З приходом фашистів Товариство і Спілка друзів СРСР були заборонені. Незважаючи на переслідування, сотні й тисячі членів Товариства і Спілки включились у боротьбу проти фашистських поневолювачів. Від імені прогресивної інтелігенції в 1940 році у «Відкритому листі...» Ю. Фучик заявив: «Ми чеські музиканти, артисти, письменники, інженери, ми, чеська інтелігенція, відповідаємо вам, містере Геббельс. Ніколи... ми не зрадімо революційну боротьбу чеського народу, ніколи ми не підемо до вас на службу, ніколи не будемо служити силам темряви і поневолення... Ми ... зв'язані не на життя, а на смерть із самими прогресивними силами свого народу».⁹

У роки Другої світової війни традиційна багатовікова дружба українського, чеського, словацького народів виллалась у бойову співдружність волелюбних народів у боротьбі проти фашистських поневолювачів. Ця дружба стала передумовою і міцною основою для розвитку культурних зв'язків в нових історичних умовах, які піднялись на новий етап у своєму розвитку, набули якісно нового змісту.

ЛІТЕРАТУРА

- ¹ Шишкин В.А. Чехословацко-советские отношения (1918-1925). – М., 1962. – С.22.
- ² Петерс И.А. Чехословацко-советские отношения (1918-1934). – К., 1965. – С.196.
- ³ Фучик Ю. Избранное. – М., 1956. – С.225.
- ⁴ ЦДАГО України. – Ф.5283, – оп.6, спр.527, арк. 2, 6, 9.
- ⁵ «Культура і побут», 1925. – 22 листопада; 1926. – 7 вересня.
- ⁶ «Літературна газета». – 1929. – 15 грудня.
- ⁷ Касіян В. Скульптор Михайло Бринський // Дружно вперед. – 1961. – №3. – С.16-17; // Дукля. – 1960. – №4. – С.100.
- ⁸ «Культура і побут». – 1925. – 15 жовтня.
- ⁹ Фучик Ю. Избранные очерки и статьи. – М., 1950. – С.122-123.